

PERECHI SINONIMICE ADVERBIALE INTRAENUNȚIALE ÎN LIMBA ROMÂNĂ VECHIE

ADRIAN CHIRCU

Universitatea „Babeș-Bolyai”, Cluj-Napoca

„Stilul beletristic a continuat procesul de rafinare a mijloacelor de expresie acumulate în cursul experienței impuse de scrisul beletristic bisericesc.” (Chivu 2000: 142)

1. Preliminarii

Parcursul cu atenție a vechilor noastre scrieri, fie acestea religioase ori laice, permite identificarea unor construcții sintactice particulare care, de-a lungul vremii, s-au pierdut, au evoluat sau au fost abandonate, din cauza faptului că au fost simțite greoaie și că încărcău textele, complicând, într-un anumit fel, cuprinderea semnificațiilor. Astfel de structuri sunt frecvente în veacurile de început ale scrisului românesc, trădând, adesea, eforturile tălmăcitorilor ori ale cărturarilor de a face cât mai bine cunoscute învățăturile cuprinse în diferitele cărți.

În aceeași linie a fidelității față de originale sau a nevoii de argumentare, se înscriu și asocierile sinonimice adverbiale care sunt prezente în aproape toate textele din secolele al XVI-lea și al XVIII-lea¹.

2. Stadiul cercetărilor

Încercările de circumscriere a unor grupuri de cuvinte de acest tip nu sunt foarte numeroase, iar, în ceea ce privește adverbialul, acestea lipsesc, ceea ce explică interesul nostru particular pentru această parte de vorbire, prea puțin studiată din perspectivă lexico-semantică, stilistică ori sintactică.

2.1. Un primă contribuție în care pot fi reperate discuții asupra subiectului în chestiune i-o datorăm Stelei Toma (1974: 288–298), care urmărește lexicul întrebunțat de Dimitrie Cantemir în romanul său alegoric *Istoria Ieroglifică*, la care se adaugă și unele perechi sinonimice particulare („Synonymenpaare”), pe care le reperează în textul cantemirian, fără însă a se referi la adverbe.

2.2. La rândul său, Alexandru Niculescu (1977: 245–250) rediscută această sinonimie ce caracterizează două dintre textele principelui moldovean, precizând că nu avem de-a face cu un caz izolat, ci cu o constantă prezentă atât în latina târzie, cât și în limbile romanice.¹

¹ Pentru periodizarea istoriei limbii române literare, vezi Gheție (1997: 57–58; 269–270) și Chivu (2000: 26–29). Privitor la bogăția sinonimică adverbială din epoca veche, a se consulta și studiul nostru (Chircu 2013: 64–95).

Pe lângă faptul că sunt valorizate atributele retoricii, asocierea sinonimică are roluri bine determinate, și anume acelea de a aduce lămuriri privitoare la primul termen folosit, de a contribui la armonia și la simetria frazei sau de a realiza structuri expresive.

Chiar dacă sinonimia semnalată în studiul amintit este, în bună măsură, parțială ori contextuală, aceasta ilustrează fără de îndoială largile posibilități de nuanțare și, implicit, de intensificare ori de diminuare a semnificațiilor cuvintelor.²

Raportându-se și la operele unor cronicari (Grigore Ureche, Miron Costin), lingvistul bucureștean remarcă faptul că, și în cronici, sunt prezente structuri similare, aspect datorat retoricii latinești, conchizând prin a afirma că:

„stilul reluărilor sinonimice binominale coboară, în timp, din retorica latină clasică până în latina târzie și în cea medievală, pentru a ajunge, prin colegiile catolice din Polonia și prin academiile orientale ale Constantinopolului, în cultura românească a secolelor XVII-XVIII. Limba culturii românești adopta astfel, indirect, prin intermediari nonlatini, elemente de cultură latină. O limbă latină își găsea, nu fără dificultăți, structurile culturii latine originare”³ (Niculescu 1977: 250).

În sprijinul ideii vehiculate mai sus de către Alexandru Niculescu, oferim și câteva exemple relevante, excerptate de către noi:

- (1) *Ce feliu de cust va să custe ? Sau ce chip de traiu ca să trăiască?* (DC, D, p. 34)
- (2) *...și toate ale lui știute, adevărite și vădite i să văd a fi. Însă toate învăluite și nice într-o parte spre ieșire loc sau cărare află* (DC, D, p. 103)
- (3) *Iar pre muncitorul Maxentie îl coprinsă o frică și o groază mare de oștile fericitului Constandin* (ÎNB, 49v, p. 173–174)
- (4) *Drept aceia, frate, foarte iaste bine și frumos și să cuvine a le grăi și a le povesti⁴ de cele ce sântu de folos sufletului...* (ÎNB, 9r, p. 136).

3. Tipologia și analiza structurilor sinonimice

Considerăm că observațiile acestui din urmă lingvist (Niculescu 1977: 245–250) acoperă parțial subiectul pe care ne propunem să-l circumscriem, din moment ce perechi

¹ A se vedea în franceza veche: „*Si li demandent dulcement e süef.*” [‘El îi cere dulce și încet.’] (Roland, 156, p. 174-175) sau „*E ! Durendal, cum es e clere e blanche/Cuntre soleil si luisés e reflambes.*” [‘Ei ! Durendal, cât ești de clară și strălucitoare (albă) / Ce lucești și înflăcărezi în bătaia soarelui’] (Roland, 172, p. 175)

² Ștefan Giosu (1973: 288) observă că „D. Cantemir folosește șiruri întregi de cuvinte nu numai când urmărește efecte auditive, ci și pentru a întări o idee”.

³ Aceeași idee a influenței latine, în astfel de structuri, o remarcă și Dragoș Moldovanu (1997: 105), la Cantemir și la alți cronicari, în „selecția procedeelelor periferice la nivelul limbii populare, dar tipice pentru stilul clasic, și extinderea lor la alte categorii sintactice (sau utilizarea lor în alte contexte situaționale) decât cele uzuale. Astfel paralelismul, cunoscut doar poeziei populare, devine un procedeu fundamental al stilului narativ prozastic. [...] În forma sa elementară, reduplicarea, «constă din a lega cuvintele sau expresiile două câte două, după exemplul oratorilor latini în căutarea numărului»”.

⁴ A se vedea și structura asemănătoare din vechea franceză: „*La roïne commande descendre la pucele/Lors commença a dire et conter la novele;*” [‘Regina îi spuse fetei să coboare / Atunci începu să zică și să povestească.’] (Alexandre, 433, p. 712.)

sinonimice asemănătoare sunt înregistrate și în alte texte românești¹, fără o înrăurire latinească evidentă. Având în vedere faptul că, pentru o delimitare exactă a acestor construcții, este nevoie de un studiu aprofundat al părților de vorbire antrenate în structurarea enunțurilor, ne vom limita cercetarea la adverb și la unitățile frazeologice adverbiale identificate în texte din epoca de început a limbii române, mult mai dinamică în perspectivă lexico-semantică și morfologică.

3.1. După cum se va observa, multe dintre aceste structuri evidențiază un caz concret de sinonimie morfologică, care

„presupune două sau mai multe structuri morfologice diferite ce transmit aceeași informație gramaticală (și anume aceeași categorie gramaticală) și care trebuie să respecte principiul comutabilității, cu precizarea că există cazuri în care se poate vorbi și de aceeași informație semantică, pe lângă aceeași informație categorială” (Dănilă 2011: 148).

Urmărind îndeaproape sinonimia în limba română veche, Florica Dimitrescu (1995: 37) constată că numărul mare de termeni antrenați în serile sinonimice se explică prin grija „traducătorilor pentru precizie sau pentru atingerea unor nuanțe, a frământărilor lor pentru a găsi cuvântul cel mai adecvat poate și cel mai expresiv și care să aibă o putere de circulație mai largă”.

3.2. Așa cum am afirmat *supra*, interesul specialiștilor pentru comportamentul intra-și interenunțial al adverbului este relativ scăzut, însă studiul tendințelor anterior semnalate poate fi benefic din numeroase puncte de vedere, căci ilustrează nu numai dinamica asocierilor, ci și selectarea unităților adverbiale.

3.2.1. Cel mai adesea, în structurile investigate, apare adverbul relativ-interogativ-exclamativ **cum**, căruia i se asociază mai ales locuțiunile sinonimică **în ce chip**, care cunoaște diverse poziționări intraenunțiale. În astfel de cazuri, vorbim despre o pereche sinonimică lexico-frazeologică, „întrucât relația de echivalență se stabilește între un cuvânt ca unitate lexicală și un grup de cuvinte care formează o unitate frazeologică” (Hristea 1994: 138):

- (5) *Iară ceia ce se adună de pre cuscrie în multe chipure se gălesc, că întru aceastea cum și-n ce chip pre spițe cei de demult n-au socotit* (Prav. 1581, 260v, p. 178)
- (6) *De aicea învățăm cum în ce chip nu puse pre Hristos nimea mâna, derepce că nu era venit ceasul său* (C, TE, 46r, p. 61)
- (7) *Striga-voiu cu glas mare cum în ce chip înmulțește-se avuția, cu atâta și mai mișelu se face* (C, TE, 95r, p. 91)
- (8) *Cum și în ce chip poate să să arate vrăjmașia bărbatului și cu ce lucru* (Prav. 1646, 22, p. 119)
- (9) *Cum, vare în ce chip vasul carele-i prea plin nu mai poate cuprinde în sine mai mult de ară și turna cineva* (IZV, SA, 17v, p. 27)
- (10) *Folosul dintâiu iaste învățătoriu, că ne învăță să știm cum în ce chip au putut face Dumnedzău și rodi toate faptele mari.* (IZV, SA, 7v, p. 17)
- (11) *Așijdere să socotească cum și în ce chip s-au făcut acel păcat sau în ce loc cândai să va fi prilejit de va fi făcut și fără voia lui.* (ȘTB, 193, p. 222)

¹ Silvia Chiosea (2014: 694-696) identifică mai multe serii sinonimice substantivale (mai rar adjectivale ori verbale) într-un manuscris din secolul al XVII-lea. (Ms. BAR 766).

- (12) ...să cade acum să grăim **în ce chip** și **cum** să putem și să trebuie a cerca... (SMC, L, p. 109)
- (13) ...iar noi de aicea începem viața acestuiași, care mai sus am zis **cum** și **în ce chip** s-au rădicat și domniia au luat... (CM, II, RG-AB, p. 12)
- (14) Și **cum** întră în pivniță domnul cu Stoian, începură a să sfătui **cum** și **în ce chip** vor face să piarză pre acel niam. (AU, CP, I, 142, p. 124-125).

3.2.2. Se poate observa, în toate aceste exemple, că se oscilează în ceea ce privește întrebuițarea conjuncției coordonatoare copulative **și**, uneori, avem o intercalare a adverbului interogativ (particulei interogative) **vare** ‘oare’ (9), care induce o nuanță suplimentară, în enunț. De asemenea, am remarcat și faptul că, în aceste perechi sinonimice, poziția inițială este ocupată de **cum** (5-11, 13-14), însă sunt și unele cazuri în care acesta apare în poziție secundă (12). De asemenea, exemplele (6), (7) și (10) permit și o altă interpretare, și anume încadrarea lui **cum** în clasa conjuncțiilor, ceea ce anulează valoarea sa adverbială și exclude interpretarea unor astfel de structuri ca sinonimice. În acest sens, Camelia Stan (2013: 181) consideră că:

„*cum* are statut ambiguu, între adverb relativ și conjuncție, atât în construcțiile cu modul conjunctiv (*cum să/se*), cât și în cele cu alte moduri verbale (*cum* „că”), parte dintre structuri, atestate, mai ales, în traduceri din secolul al XVI-lea, sunt calcări slavone”.

3.2.3. În unele situații, locuțiunea adverbială conținând constituentul **chip** e înlocuită cu alta, în a cărei structură apare sinonimul acestuia, și anume **fel**, având valori funcționale similare¹:

- (15) Dară, tu, nebunule, **cum** și **în ce feliu** și pentru ce mă urăști ? (DC, D, p. 23)
- (16) ...ades că-ți iaste cu gândul a te bate să gândești și **cum** și **în ce feliu** îți iaste a te lovi, în minte să-ți fie (DC, D, p. 130)
- (17) ...făcut-au socoteală și s-au sfătuit cu toată boierimea pentru dăjdiile și nevoile țării, **cum** și **în ce fel** s-ar putea afla mijloc ca acela... (CM, II, RG-AB, p. 112).

3.2.4. În alte cazuri, în locul adverbului relativ-interogativ-exclamativ **cum**, este folosit **așa** (18–19) sau compusul **altcumva** (20):

- (18) ...așea într-acela **chip** și deșarta mărire prindu pre oamenii cei măreți... (IS, L, p. 53)
- (19) Și așia într-acesta **chip** când stau poruncește Ferdinand prin cărți, la Batiște Constand, oricum ar putea face.... (AU, CP, I, 212, p. 190)
- (20) ...căci **altcumva**, **în ce chip** Zerhon putea să producă râsul, dacă n-ar fi fost înțeleș de huni (PM, I, p. 236).

3.2.5. Uneori, primul element al perechii sinonimice nu mai este **cum**, ci un alt adverb de mod, iar cel ce-al doilea, o locuțiune adverbială, care impune o nuanță intensificatoare în enunț:

¹ Pentru alte detalii privitoare la întrebuițarea acestor două substantive, în structuri adverbiale, vezi Chircu (2012: 54-60; 2011: 57-66) și Vasile (2013: 87-120).

- (21) ...și vrea să-l ia **degrab'** și **făr' de zăbavă**, să-l ducă la împăratul să-și dea seama de mulțimea multă de galbeni... (ÎNB., 91v, p. 210)
- (22) ...împreună cu părintele și cu duhul svânt, acmu și **pururea și întru veaci de veaci**... (V, CC, Vr, p. 149)
- (23) Dănțuiaște cu ceia ce să află acolo **pururi și în veaci** cărora li s-au întemenicit picioarele... (IS, L, p. 50)
- (24) ...tâmplându-să **chiar și fără prepus**, cum și în ce chip s-au lucrat putem dzice că le știm... (DC, H, I, 159, p. 154)
- (25) Că toți nu vom adormi, iară toți ne vom schimba **îndată și în clipeala ochiului**, în trâmbița cea de apoi (MP, MO, I, 119-121, p. 261)
- (26) Iară **pre alt chip și aimintrea** putem înțelege iarna acea fără rod, acea vreme când nime nu se naște întru pocoanie (EÎ, p. 283).

3.2.6. Asocierea sinonimică intrapropozițională se întâlnește și în situațiile în care avem două unități frazeologice adverbiale, constituite dintr-o prepoziție simplă sau compusă și o parte de vorbire nominală (determinată sau nu de un adjectiv) sau de proveniență verbală, adjectivală ori adverbială. În astfel de situații, avem de-a face cu o asociere sinonimică frazeologică, în care sunt implicate „două [...] grupuri de cuvinte cu statut de unități frazeologice (adică locuțiuni, expresii, perifraze sudate etc.)” (Hristea 1994: 138):

- (27) Care să face **într-ascuns și pre supt cumpăt** (IZV, SA, 94r, p. 106)
- (28) **Cu greu și cu strâmt** iaste neștine a da cap și începătură fieștecăruia lucru, mai vârtos celuia, când nicicum, nici de nici o parte ajutor iaste... (CC, IȚR, 1r, p. 145)
- (29) Domnul Dumnezău **în multe chipuri și în multe feliuri** au grijit de mântuînța rodului omenesc... (V, CAZ., 321v, p. 275)
- (30) ...jganiia aceasta **cu blândețe și cu binisor**, iară nu **cu îndârjie și cu rău**, ieste de domolit (DC, II, p. 350)
- (31) ...ostenința mea **în zădar și nevoința în darn** îmi va ieși... (DC, II, p. 236)
- (32) Ca să nu auză ei acea muncă și acel lucru **de pripă și de năprasnă**, și să se mire și să se spământeze (C, EV, 90, p. 88).

3.2.7. Se observă, adesea, mai ales în texte cantemiriene, folosirea succesivă, în același enunț, a unităților frazeologice **în ce chip** și **în ce fel**, primul loc fiind ocupat de cea dintâi dintre acestea:

- (33) Acmu dară, pentru aceștia adevărat și fără înșelăciune să-mi spui, **în ce chip și în ce feliu** s-au petrecut ?” (DC, D, p. 27)
- (34) Și într-acesta chip eu pre dănșii socotindu-i și de tot răul ferindu-i, oare **în ce chip, în ce feliu** și cine ar fi acela ce ari de mine a să despărți vrea... (DC, D, p. 36).

3.2.9. De asemenea, avem și cazuri în care sinonimia se realizează între adverbe de proveniență adjectivală (participială), locul prim al acestora, în cadrul sintagmelor, fiind unul aleatoriu:

- (35) Cum să arete că tocma așa iaste **lesne și ușor** Sfinției Sale a scula morții, câtu-i de lesne a deștepta pre adurmiți din somnu (IZV, SA, 60v-61r, p. 71)
- (36) Deci de vreme ce purcede de la scaunul lui Dumnezeu și al Mielului, **chiar și deschis** arată că purcede de la Tatăl și Fiul (IC, C, 62, p. 67)

- (37) ...*Să ne curățim mintea noastră, să him gata cătră Măgura Daborului să ne suim, ca să vedem curat și chiar svânta troiță* (V, CAZ., 98r, p. 475).

3.2.10. În unele situații, pentru o mai bună înțelegere a semnificației unor cuvinte, se recurge la construcții apozitive de tip nominal, ce conțin substantivul bază al celui dintâi adverb derivat (39), care însoțește modalul **chip** sau sunt și structuri adverbiale sinonimice marcate prin adverbul apozitional **adecă** (38-39), care au un rol explicativ¹:

- (38) *Aicea dară puțin în înștiințare a vă da ne trebuie, cum adecă și în ce chip începătura socotelii nostre au fost* (DC, H, I, 24r, p. 35)
- (39) *Iară Iacov își mută mânilor cruciș, adecă le tinse în chipul crucei* (PI, 105r, p. 155)².

3.2.11. Se observă că, în mare măsură, asocierea sinonimică privește unitățile adverbiale de mod, dar sunt și situații în care sunt antrenate și alte adverbe, cum ar fi cele locative, ale căror construcție și interpretare sunt identice cu cea a modalelor:

- (41) ... *că oare unde în ce loc voiu orândi pomeana numelui mieu, acolo la tine voiu mearge și te voiu blagoslovi pre tine* (PO, 24, p. 246)
- (42) *Unde și în ce loc la arătare vom pune această cunună, ce iaste de izvorul lacrărilor svenției sale...* (IS, L, p. 53)
- (43) *Iară unde și în ce loc să fie fost zidit acel pod, pre cât a noastră nevoie a să întinde au putut...* (DC, H, I, 241, p. 209).

3.2.12. În cazul structurilor sinonimice reperate, putem discuta despre un tip special de sinonimie sintactică, de gradul I, care se caracterizează „atât prin identitate la nivelul informației sintactice (*funcției sintactice* și raportului generator de această funcție), cât și prin identitate la nivelul informației semantice” (Hoarță-Cărăușu 2007: 231), intersanjabilitatea putându-se opera, fără a afecta structura enunțului.

3.2.12.1. La rândul său, Sorin Stati (1966: 143) susține că, în astfel de cazuri, ar trebui să discutăm despre o echivalență sintactică, căci avem elemente ale enunțului care „transmettent le même «contenu» de conscience”, ceea ce ilustrează un fenomen de reiterare a funcției sintactice din necesități argumentative.

3.2.12.2. Cel mai adesea, se observă că funcțiile sintactice „exprimate prin cuvinte sintetice sunt sinonime sintactic cu părțile de propoziție exprimate prin structuri analitice” (Hoarță-Cărăușu 2007: 232), dar sunt prezente și perechi de sinonime sintetice. Totuși, poate fi remarcată o diferențiere din punct de vedere stilistic, sugerată de topică, sau preferința pentru un anumit sinonim, încărcat mai mult sau mai puțin de semnificații:

- (44) ...*și cu mare înțelepciune au grăit cătr-înșii, uneori deschis și la arătare, alteori acoperit și cu pildă...*” (V, CAZ., 321v, p. 275)
- (45) *Care mai chiar și mai luminos să putem înțelege, să dezlegăm aceste 4 întrebări.* (IZV, SA, 4v, p. 14).

¹ Pentru mai multe detalii asupra comportamentului acestui adverb apozitiv, în limba veche, vezi Zafiu (2015: 425-453) și Zamfir (2015: 208).

² În acest enunț, autorul optează pentru o echivalare nominală, cu prepoziție cu genitivul.

3.2.13. În majoritatea situațiilor, funcția sintactică a elementelor constitutive ale perechilor sinonimice este cea de complement circumstanțial de mod, mai rar înregistrându-se și alte realizări sintactice, dintre care le amintim pe cele apozitive ori locative. Camelia Stan (2013: 224) consideră că „grupul adverbial este realizarea tipică a circumstanțialului de mod în limba veche (ca și în perioadele următoare)”.

4. Concluzii investigative

Aspectele evidențiate în prezentul studiu au permis interpretarea faptelor de limbă din varii perspective, și anume lexicală, gramaticală și stilistică. Astfel, pe lângă perechile lexicale, ar trebui să discutăm despre perechi sinonimice cumulative, căci acestea conțin și informații semantice, morfologice, sintactice și stilistice.

Din analiza structurilor reperate în limba veche, reiese faptul că apariția perechilor sinonimice se datorează, în principal, unor rațiuni de ordin diafazic ori diastratic, ce vizează, în bună măsură, înțelegerea demersului argumentativ, fie acesta religios ori istoric. La nivel intraenunțial, perechile sinonimice înregistrate în cursul veacurilor au un rol de intensificare sau de atenuare a semnificației în cadrul enunțurilor în care apar. Oscilațiile în constituirea lor ne apar normale și se înscriu în tendințele generale de evoluție a limbii române.

IZVOARE

- Alexandre – De Paris, Alexandre, *Le Roman d'Alexandre*, traduction, présentation et notes de Laurence Harf-Lancner (avec le texte édité par E. C. Armstrong et al.), Paris, Librairie Générale Française, 1994.
- AU, CP – Axinte Uricariul, *Cronica Paralelă a Țării Românești și a Moldovei*, vol. I-II, ediție critică și studiu introductiv de Gabriel Ștrempele, București, Editura Minerva, 1993-1994.
- C, EV – Coresi, *Carte cu învățătură* (1581), publicată de Sextil Pușcariu și Alexie Procopovici, vol. I, Textul, București, Atelierele Grafice Socec & Co, 1914.
- C, TE – Coresi, *Tâlcul evangheliilor și Molitevnice românești*, ediție critică de Vladimir Drimba, cu un studiu introductiv de Ion Gheție, București, Editura Academiei Române, 1998.
- CC, IȚR – Constantin Cantacuzino, *Istoria Țării Românești*, ediție critică, studiu filologic, studiu lingvistic, glosar și indice de nume proprii de Otilia Dragomir, București, Editura Academiei Române, 2006.
- CM, II, RG-AB – *Cronicari munteni* (Stolnicul Constantin Cantacuzino, Anonimul Cantacuzinesc, Radu Popescu, Radu Greceanu, Anonimul Brîncovenesc), vol. I-II, ediție îngrijită de Mihail Gregorian, studiu introductiv de Eugen Stănescu, București, Editura pentru literatură, 1961.
- DC, D – Dimitrie Cantemir, *Divanul sau gâlceava înțeleptului cu lumea sau giudețul sufletului cu trupul*, text stabilit, traducerea versiunii grecești, comentarii și glosar de Virgil Căndea, postfață și bibliografie de Alexandru Duțu, București, Editura Minerva, 1990.
- DC, H – Dimitrie Cantemir, *Hronicul vechimei a romano-moldo-vlahilor*, ediție îngrijită, studiu introductiv, glosar și indici de Stela Toma, vol. I-II, București, Editura Minerva, 1999-2000.
- DC, II – Dimitrie Cantemir, *Istoria ieroglifică*, ediție ilustrată de Simona Runcan, București, Editura Minerva, 1973.
- EÎ – *Evanghelie învățătoare* (Govora, 1642), ediție, studiu introductiv, note și glosar de Alin-Mihai Gherman, București, Editura Academiei Române, 2011.
- IC, C – De Camillis, Iosif, *Catehismul* (Trnava, 1726), prefață de Iacob Mârza, transcrierea textului, studiu introductiv, îngrijirea ediției de Eva Mârza, studiu teologic, note de specialitate de Anton Rus, bibliografie selectivă, indice de Eva Mârza, Anton Rus, Sibiu, Editura Imago, 2002.

- IS, L – Ioan Scărarul, *Leastvița sau Scara raiului*, ediție, notă asupra ediției și glosar de Ioana Panaite, prefață și revizuirea transcrierii interpretative de Eugen Munteanu, Iași, Editura Trinitas, 2007.
- IZV, SA – Ioan Zoba din Vinț, *Sicriul de aur*, ediție îngrijită și studiu introductiv de Anton Goția, București, Editura Minerva, 1984.
- ÎNB – *Învățăturile lui Neagoie Basarab către fiul său Theodosie*, text ales și stabilit de Florica Moisil și Dan Zamfirescu, cu o nouă traducere a originalului slavon de G. Mihăilă, studiu introductiv și note de Dan Zamfirescu și G. Mihăilă, București, Editura Minerva, 1971.
- MP, MO – Petru Movilă, *Mărturisirea ortodoxă*, editată de Niculae M. Popescu și Gheorghe I. Moisescu, Iași, Editura Junimea, 1966.
- PI – *Palia istorică*, studiu filologic, studiu lingvistic și ediție de Alexandra Moraru și Mihai Moraru, București, Fundația Națională pentru Știință și Artă, 2001.
- PM, I – Petru Maior, *Istoria pentru începutul românilor în Dacia*, Iași, Editura Junimea, 1990.
- PO – *Palia de la Orăștie (1581-1582). Text – Facsimile – Indice*, ediție îngrijită de Viorica Pamfil, București, Editura Academiei Române, 1968.
- Prav. 1581 – *Pravila ritorului Lucaci (1581)*, text stabilit, studiu introductiv și indice de I. Rizescu, București, Editura Academiei Române, 1971.
- Prav. 1646 – *Carte românească de învățătură (1646)*, ediție critică, București, Editura Academiei Române, 1961.
- Roland – *La Chanson de Roland*, édition critique et traduction de Ian Short, Paris, Librairie Générale française, 1990.
- SMC, L – Samuil Micu Clain, *Loghica*, ediție îngrijită și studiu introductiv de Mihai Alin Gherman, Cluj-Napoca, Editura Argonaut, 2007.
- ȘTB – *Șapte taine a besearecii (1644)*, ediție critică, notă asupra ediției și studiu filologico-lingvistic de Iulia Mazilu, cuvânt înainte de Eugen Munteanu, Iași, Editura Universității «Alexandru I. Cuza», 2012.
- V, CAZ – Varlaam, *Cazania (1643)*, ediție îngrijită de Jacques Byck, București, Editura Regală pentru Literatură și Artă, 1943.
- V, CC – Varlaam, *Opere. Răspunsul împotriva catihismului calvinesc*, ediție critică, studiu filologic și studiu lingvistic de Mirela Teodorescu, București, Editura Minerva, 1984.

BIBLIOGRAFIE

- Chiosea, Silvia, 2014, „Some Lexical Aspects of two Unknown Texts from the 17th Century: a Greek-romanian Letter and an Ecomium adressed to Constantin Brâncoveanu (Ms. BAR 766)”, în Iulian Boldea (coord.), *Communication, context, interdisciplinarity*, vol. III (Language and discourse), Târgu-Mureș, „Petru Maior” University Press, p. 686–697.
- Chircu, Adrian, 2011, „Despre mod, în «fel și chip». Observații asupra gramaticalizării adverbiale a unui substantiv, rom. *chip*”, în Rodica Zafiu, Camelia Ușurelu, Helga Bogdan Oprea (eds.), *Limba română: ipostaze ale variației lingvistice*, Actele celui de-al 10-lea Colocviu al Catedrei de limba română (București, 3-4 decembrie 2010), vol. I (Gramatică și fonologie. Lexic, semantică, terminologii. Istoria limbii române, dialectologie și filologie), București, Editura Universității din București, p. 57–66.
- Chircu, Adrian, 2012, „Despre fel, în multe chipuri. Observații asupra lexicalizării și gramaticalizării adverbiale a unui substantiv, românescul *fel*”, *Limba română*, LXI, 1, p. 54–60.
- Chircu, Adrian, 2013, „Adverbe, locuțiuni și expresii adverbiale în dicționarul lui Teodor Corbea: Dictiones latinae cum valachica interpretatione”, în Aurelia Merlan, Rodica Nagy (coord.), *Omăgiu lui C. Dimitriu, la 80 de ani*, Suceava, Editura Universității „Ștefan cel Mare”, p. 65–95.

- Chivu, Gh., 2000, *Limba română de la primele texte până la sfârșitul secolului al XVIII-lea. Variantele stilistice*, București, Editura Univers Enciclopedic.
- Dănilă, Elena, 2011, *Probleme de gramatică a limbii române*, București, Editura Academiei Române.
- Dimitrescu, Florica, 1995, *Dinamica lexicului românesc. Ieri și azi*, Cluj-Napoca-București, Editurile Clusium & Logos.
- Gheție, Ion (coord.), 1997, *Istoria limbii române literare. Epoca veche*, București, Editura Academiei Române.
- Giosu, Ștefan, 1973, *Dimitrie Cantemir. Studiu lingvistic*, București, Editura Științifică.
- Hoarță-Cărăușu, Luminița, 2007, *Dinamica morfosintaxei și pragmaticii limbii române actuale*, Iași, Editura CERMI.
- Hristea, Theodor, 1994, *Probleme de cultivare și de studiere a limbii române contemporane*, București, Academia Universitară Athenaeum.
- Moldovanu, Dragoș, 1997, *Dimitrie Cantemir, între Orient și Occident*, București, Editura Fundației Culturale Române.
- Niculescu, Alexandru, 1977, „Structuri sinonimice binare în stilul lui Dimitrie Cantemir”, în Suzana Carmen Dumitrescu, *Dimitrie Cantemir interpretat de*, București, Editura Eminescu, p. 245–250.
- Stan, Camelia, 2013, *O sintaxă diacronică a limbii române vechi*, București, Editura Universității din București.
- Stati, Sorin, 1966, „Homonymie, synonymie et équivalence en syntaxe”, *Revue Roumaine de Linguistique*, tome XI, nr. 2, p. 133–146.
- Toma, Stela, 1974, „Über den Wortschatz in Cantemiris Roman *Istoria ieroglifică*”, *Dacoromania*, Jahrbuch für Östliche Latinität, nr. 2, p. 288-298.
- Vasile, Carmen, 2013, *Adverbul românesc între continuitate latină, specific balcanic și evoluție internă*. București, Muzeul Național al Literaturii Române.
- Zafiu, Rodica, 2015, „Presentative Markers in Old Romanian: Divergent Changes in the Syntactic and Pragmatic Uses of *adică* and *iată*”, în Gabriela Pană-Dindelegan *et alii* (eds.), *Diachronic Variation in Romanian*, Chapter XVI, Cambridge, Cambridge Publishing Scholars, Newcastle upon Tyne, p. 425–453.
- Zamfir, Dana-Mihaela, 2015, „Adverbul *adică* în cursul istoriei limbii române. Schimbări semantice și relații sinonimice. Modificări fonetice și amplificări expresive”, în Eugen Pavel, Nicolae Mocanu (eds.), *Caietele Sextil Pușcariu*, I (Actele Conferinței Internaționale „Zilele Sextil Pușcariu”, ediția I, Cluj-Napoca, 12-13 septembrie 2013), Iași, Editura Universității „Alexandru Ioan Cuza”, p. 183–208.

INTRASENTENTIAL ADVERBIAL SYNONYM PAIRS IN OLD ROMANIAN

(Abstract)

The aim of the paper is the study of adverbial synonym structures in use since the earliest attested Romanian texts (examples: “...*cum* [how] and *în ce feliu*...[in what way]”, DC, D, p. 23). Despite attempts to analyse this phenomenon (Al. Niculescu and Stela Toma), previous studies were rather general in character and focused on parts of speech such as verbs, nouns and adjectives.

Therefore, this paper will thoroughly analyse the lexical and syntactic behaviour of the adverb, which has proven to be both interesting and particular. Although such structures probably occurred due to stylistic reasons, emphasis will be laid on relevant structures as well as on the mechanisms that led to such syntagms. A diachronic approach can also help one understand the formation of phraseological units that have survived until now but which cannot be fully understood without an in-depth study.

The study of these language facts will undoubtedly facilitate a better understanding of the structure of statements, both at intersentential and intrasentential level.